

3. *П.И. Атамас*. Основи обліку в бюджетних установах: Навчальний посібник. — Центр навчальної літератури, 2003. — 284 с.

4. *Джога Р.Т.* Бухгалтерський облік в бюджетних установах: Навчальний посібник. — К.: КНЕУ, 2001. — 150 с.

5. *Єпіфанов А.О., Сало І.В., Д'яконова І.І.* Бюджет і фінансова політика України. — К.: Наукова думка, 1999. — 302 с.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011 року

УДК 338.436

І.В. Ткач, старший викладач кафедри обліку, аналізу та аудиту в АПК, ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СЕЛЯНСЬКІ ГОСПОДАРСТВА, ЇХ СУТНІСТЬ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА

АННОТАЦИЯ. Раскрыта сущность категорий «крестьянские хозяйства», «личные крестьянские хозяйства» и их отличие от фермерских хозяйств.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: хозяйства населения, крестьянское хозяйство, личное крестьянское хозяйство, фермерское хозяйство.

ABSTRACT. The essence of farming categories and their difference from private farms and farmers is revealed.

KEY WORDS: households, farm, private farm, private farm.

АННОТАЦІЯ. Розкрито сутність категорій «селянські господарства», «особисті селянські господарства» та їх відмінність від фермерських господарств.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: господарства населення, селянське господарство, особисте селянське господарство, фермерське господарство.

Питання продовольчої безпеки є досить актуальним при будь-якому політичному чи формаційному ладі та в будь-які часи. При чому, це питання має дві складові: кількісну (забезпечення кожного члена суспільства необхідною кількістю продуктів харчування) та якісну (забезпечення належної якості продуктів харчування). Основою забезпечення продовольчої безпеки саме є сільське господарство країни.

Залежно від розмірів площ сільськогосподарських угідь, існують різні форми господарювання в агропромисловому комплексі України. Так, існують великі, середні та малі агропромислові формування. Малі, в свою чергу, можуть мати різну організаційно-правову форму господарювання: зі створенням юридичної особи (фермерські господарства), суб'єкти підприємницької діяльності без створення юридичної особи (фізичні особи — підприємці), а також особисті селянські господарства.

Дослідженню організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві України присвячено увагу багатьох учених: В.Г. Андрійчук, П.І. Гайдуцький, М.В. Гладій, А.С. Даниленко, Т.Г. Дудар, В.Я. Месель-Веселяк, І.Р. Михасюк, О.М. Онищенко, П. Т. Саблук та ін. Але поряд з цим потребує уточнення трактування категорії «селянські господарства» та особливості їх господарської діяльності.

При веденні статистичних спостережень використовуються такі категорії: «господарства населення», «сільські домогосподарства». Держкомстат України трактує сутність цих категорій таким чином: «Господарства населення — домогосподарства, що здійснюють сільськогосподарську діяльність як з метою самозабезпечення продуктами харчування, так і з метою виробництва товарної сільськогосподарської продукції. До цієї категорії виробників віднесені також фізичні особи — підприємці, які провадять свою діяльність у галузі сільського господарства» [1, с. 28].

«Сільські домогосподарства — це домогосподарства, місце розміщення яких зареєстровано на території сільських населених пунктів і членам яких відповідно до чинного законодавства надані земельні ділянки з цільовим призначенням «для ведення особистого селянського господарства» (включаючи ділянки, які були надані раніше з цільовим призначенням «для ведення особистого підсобного господарства»)» [2, с. 57].

В українському законодавстві та в працях науковців вживається категорія «особисте селянське господарство», так згідно із ст. 1 Закону України «Про особисте селянське господарство», «особисте селянське господарство — це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з

використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму» [3].

Слід зазначити, що ця категорія не є новою, у радянському законодавстві вживався термін «особисте підсобне господарство», який знайшов своє відображення і в деяких законодавчих актах України. Зокрема, цей термін містився у Земельному кодексі України в редакції Закону України від 18 грудня 1990 р. [4], у Законах України «Про власність» [5], «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності» [6].

У листі Державного Комітету України по земельних ресурсах № 14-22-4/2080 від 05.04.2002 зазначено, що поняття «особисте підсобне господарство» (ст. 56 Земельного кодексу України від 18.12.90 р. № 561-ХІІ та «особисте селянське господарство» (ст. 33 Земельного кодексу України від 25.10.2001 р. № 2768-ІІІ за змістом тотожні. [7]. Ми підтримуємо цю позицію, оскільки ці категорії мають однакову економічну сутність.

Слід виділити основні риси особистих селянських господарств:

— діяльність, пов'язана з веденням особистого селянського господарства, не відноситься до підприємницької діяльності [3];

— для ведення особистого селянського господарства використовують земельні ділянки розміром не більше 2,0 гектара, передані фізичним особам у власність або оренду в порядку, встановленому законом [3];

— члени особистих селянських господарств є особами, які забезпечують себе роботою самостійно і відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» належать до зайнятого населення за умови, що робота в цьому господарстві для них є основною;

— діяльність особистих селянських господарств спрямована на задоволення особистих потреб із споживання сільськогосподарської продукції (має натуральний характер);

— діяльність є індивідуальною, або має сімейний характер;

— члени особистих селянських господарств, як правило, мають землю у приватній власності;

— доходи особистих селянських господарств не оподатковуються;

— відсутність ведення обліку в особистих селянських господарствах.

Іншою формою організації господарської діяльності на селі є фермерські господарства. Згідно із ч. 1 ст. 1 Закону України «Про

фермерське господарство», «фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно до закону» [8].

Характеристику домогосподарств України за 2009—2010 рр. наведено в табл. 1.

Таблиця 1

**ХАРАКТЕРИСТИКА ДОМОГОСПОДАРСТВ
УКРАЇНИ ЗА 2009—2010 роки [9]**

№	Назва показника	Усі домогосподарства		У т.ч. проживають			
				у міських поселеннях		у сільській місцевості	
		2009 р.	2010 р.	2009 р.	2010 р.	2009 р.	2010 р.
1	2	3	4	5	6	7	8
Розподіл домогосподарств, які мають земельні ділянки (%), за розміром площі землі, яку вони використовують							
2	10 соток і менше	35,7	35,7	70,9	71,7	5,3	6
3	10,1—25 соток	17,4	16	18,6	17,1	16,3	15,2
4	25,1—50 соток	11,4	11,4	4,6	4,8	17,2	16,8
5	50,1—100 соток	10,2	10,5	2,2	1,9	17,1	17,7
6	1,1—2 га	4,7	4,9	0,4	0,4	8,6	8,6
7	2,1—5 га	9,5	9,9	1,6	1,9	16,3	16,5
8	5,1—10 га	7,2	7,4	1,3	1,4	12,4	12,3
9	10,1 га і більше	3,9	4,2	0,4	0,8	6,8	6,9
10	Разом	100	100	100	100	100	100
Розподіл земельної площі (%) за видом її використання домогосподарством (серед домогосподарств, які мають земельні ділянки)							
11	для вирощування продукції лише для власних потреб	15,4	14,7	33,3	20,3	13,7	13,9
12	для вирощування продукції для власних потреб і на продаж	13,5	16,1	10,7	35,9	13,8	13,3
13	здається в оренду	70,2	67,6	53,5	43,3	71,8	71,1
14	лише для відпочинку	0	0	0,2	0,1	0	0
15	тільки почали освоювати та інше	0,9	1,6	2,3	0,4	0,7	1,7
	Разом	100	100	100	100	100	100

За даними табл. 1 можна дійти висновку, що 21,5 % домогосподарств України мають земельні ділянки площею понад 2 га. При цьому, у сільській місцевості цей показник значно вищий (35,7 %). Таким чином, більше третини сільських домогосподарств не можуть бути особистими селянськими господарствами, оскільки це суперечить ст. 5 Закону України «Про особисте селянське господарство». При цьому вони не являються і фермерськими господарствами, оскільки вони не зареєстровані як юридичні особи.

У розвинутих країнах світу встановлено порогові показники, досягнувши яких сільське домашнє господарство вважається вже не підсобним, а фермерським: у США — це 1 тис. дол. товарної продукції на рік, у Німеччині — утримання 1 га ріллі або 3 корови чи 5 свиней, у Данії — 300 євро річного прибутку [10]. В Україні — це обмеження площі земельної ділянки не більше 2 га.

Вочевидь цього недостатньо, необхідно розробити критерії відповідно, до яких би сільські домогосподарства відносились до особистих селянських господарств, селянських господарств чи фермерських господарств. При визначенні критеріїв принциповим моментом є оподаткування доходів селянських господарств. Слід враховувати той факт, що ведення особистого селянського господарства є джерелом виживання багатьох мешканців сільської місцевості, але серед них є і такі господарства, діяльність яких є саме підприємницькою (спрямована на отримання прибутку); ці прибутки доцільно оподатковувати. Слід зазначити, що в рамках чинного законодавства передбачено принаймні два податки, які можна застосовувати до такого виду діяльності — це податок з доходів фізичних осіб та єдиний податок. На нашу думку більш доцільно застосовувати єдиний податок, його адміністрування значно простіше.

Також потребує уточнення питання щодо надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства у сфері сільського зеленого туризму. Необхідно визначити саме поняття сільського зеленого туризму, а також обсяги діяльності в цій сфері, при яких доходи від такої діяльності не відносяться до підприємницької діяльності і не підлягають оподаткуванню.

Отже, можна виділити дві форми селянських господарств: *селянське господарство*, що здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи фізичною особою індиві-

дуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах, шляхом виробництва, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції та надання послуг з використанням майна селянського господарства, на земельних ділянках розміром більше 2 га, переданих таким фізичним особам у власність або оренду в порядку, встановленому законодавством, та *особисте селянське господарство*, що здійснює господарську, але не підприємницьку діяльність, без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільськогосподарського зеленого туризму.

Література

1. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2008 рік / Державний комітет статистики України. — К., 2009. — 372 с.
2. Статистичний збірник «Сільське господарство Дніпропетровської області» / Головне управління статистики у Дніпропетровській області. — Дніпропетровськ, 2008. — 207 с.
3. Закон України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 року № 742-IV.
4. Земельний кодекс України: Редакція Закону України від 18 грудня 1990 р.
5. Закон України «Про власність» від 7 лютого 1991 року № 697-ХІІ.
6. Закон України «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності» 23 березня 1996 року № 98/96-ВР.
7. Лист Державного Комітету України по земельних ресурсах від 05.04.2002 № 14-22-4/2080.
8. Закон України «Про Фермерське господарство» від 19 червня 2003 року № 973-IV.
9. Державний комітет статистики України. — <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. *Онищенко О.М.* Господарства населення: продуктивність, ефективність, перспективи / О.М. Онищенко. — К.: Ін-т економіки НАНУ, 2003. — 100 с.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011 р.